

Asia: VN/25158/2023

EU:n datasäädöksen kansallinen täytäntöönpano - Arviomuistio

Lausunnonantajan lausunto

1. Millaisia vaikutuksia arvioitte datasäädöksen aiheuttavan organisaatiossanne, toimialallanne tai laajemmin Suomessa?

Yliopistosektorilla säädös on merkittävä, koska tutkimus on pitkälti juuri datan hyödyntämistä. Oikeusalalla säädös tietää uudenlaisten juttujen tulemistä arvioitaviksi. Kysymys on siitä, mikä seuraamusmuoto valitaan. Jos valitaan, kuten oletettavaa on, seuraamusmaksujen tie, paine on hallinnossa ja hallintotuomioistuimissa. Kuitenkaan rikosoikeudelliset sanktiotkaan eivät ole poissuljettuja, eri rikosnimikkeillä. Laajemmassa katsannossa datasäännöksen voi olettaa parantavan tiedonkäyttäjän suojaa.

2. Pidättekö arviomuistiossa esitettyjä linjauksia tarkoituksenmukaisina?

Linjaukset ovat tarkoituksenmukaisia, myös kansallisten viranomaisten valinnan osalta. Linjaukset perustuvat perusteelliseen pohdintaan. Niihin ei ole huomauttamista.

3. Mitä seikkoja viranomaisten yhteistyön järjestämisessä tulisi erityisesti ottaa huomioon?

Olenneista on huolehtia siitä, että eri viranomaiset tuntevat toisten viranomaisten toimialat ja toimivaltuudet. Olenneista on myös yhteistoiminta harkittaessa toimenpiteitä (valvonta, neuvonta, uhkasakot, seuraamusmaksu, rikosvastuu). Erityisesti on pidettävä huolta siitä, että viranomaisilla on salassapidon estämättä luovuttaa tietoa tosille viranomaiselle. Pulmaksi voi muodostua valtion rajat ylittävä tiedonvaihto. On huolehdittava siitä, että eri valtioiden lainsäädäntö ei estä tehokasta ja oikea-aikaista tiedonvaihtoa. Tämä ongelma on arviomuistiossa tunnistettu.

4. Mitä kansallisten (viranomais-)menettelyiden osalta tulisi ottaa huomioon viranomaisten ja toimijoiden välisessä yhteistyössä? Onko sektoreittain jotain sellaista, mitä pitäisi erityisesti ottaa huomioon kun kyseessä on viranomaisyhteistyö?

Tässä on kysymys juuri siitä, että viranomaisten yhteistyöllä valitaan kuhunkin tapaukseen sovelias puuttumisen muoto. On mahdollistettava se, että eri viranomaiset voivat keskenään punnita eri ratkaisuvaihtoehtoja. Viranomaistoiminnassa ei tule edetä vaakaasuoraan vaihe vaiheelta vaan niin, että eri vaiheissa toimivaltaiset viranomaiset yhdessä punnitsevat puuttumiskeinoja silloin, kun niiden tarve tulee harkittavaksi.

5. Mitä seuraamusten osalta erityisiä huomioita? Erityisesti sanktioitavien tekojen suhteen? Entä miten mahdollinen viranomaisen ”puuttumiskynnys” näissä tulisi mielestänne määritellä?

Seuraamusmaksut ovat toimivin vaihtoehto. Suuriin ylikansallisiin toimijoihin ei ole vaikutusta rikosvastuulla. Kun toiminnalla tavoitellaan taloudellista hyötyä, tehokkainta puuttumista on hyödyn poisottaminen. Siihen toki soveltuu myös rikosoikeudellinen menettämisseuraamus. Oikea puuttumiskynnys on lopulta tapauskohtainen. Vähäisiin puutteisiin on hyvä puuttumisen keino neuvonta ja siihen liitettävä huomautus. Vastuun pitää olla joka tapauksessa tuottamusperusteista, ei ankaraa vastuuta. Sanktioitua siis tulisi olla säädöksen tahallinen tai tuottamuksellinen rikkomisen. On kuitenkin syytä huolehtia siitä, että vähäistä suurempiin puutteisiin puututaan. Meillä on esimerkkejä sosiaali- ja terveydenhuollosta tilanteista, joissa on annettu toistuvasti huomautuksia, ilman tehoa. Etenkin toistuviin rikkeisiin on puututtava tuntuvalta sanktiolla. Uhkasakkokin voisi olla tehokas keino pakottaa toimimaan lainmukaisesti. Seuraamusmaksuun verrattuna uhkasakko on kannustava keino, koska velvoitteen täyttämällä toimija välttää uhkan maksuunpanon. Tietosuoja-asioissa seuraamusmaksu on ensisijainen sanktio, mutta siitä huolimatta myös tietosuojarikokselle on jäänyt soveltamisalaa. On tosin todettava, että tietosuojarikoksen tunnusmerkistö (RL38:9) on varsin vaikeatulkintainen. Näin ollen datasäännöksen osalta on pyrittävä mahdolliseen tarkkaan rajanmäärittelyyn siitä, mihin menettelyyn sovelletaan seuraamusmaksua ja missä tilanteissa tulee kyseeseen rikosvastuu. Myös seuraamusmaksun määräytymisperusteet tulee ilmaista laillisuusperiaatteen vaatimukset täyttävällä tavalla. Sanktioperusteisiin sovelletaan laillisuusperiaatetta, sanktion määräämismenettelystä riippumatta. Selvää on, ettei samasta teosta voida määrätä kuin yksi sanktio. Valitusmenettelyt ovat Suomessa kunnossa, mutta viranomaisen passiivisuuteen puuttumiseen ei ole välttämättä tehokasta oikeussuojakeinoa. Olisikin syytä pohtia passiivisuusvalituksen käyttöönottamista. Nyt passiivisuuteen voidaan reagoida lähinnä kantelulla tai joissain tapauksissa hallintoriitamenettelyllä.

6. Muita mahdollisia huomioita arviomuistioon tai asiaan liittyvään jatkovalmisteluun

Jatkovalmistelussa on hyvä ottaa mukaan myös poliisin, syyttäjälaitoksen ja tuomioistuinten edustus. Edustan itse lähinnä seuraamuspuolen osaamista ja siksi olen lausunnossa pääasiassa ottanut kantaa mahdollisiin seuraamusvaihtoehtoihin. Jatkovalmistelussa on syytä käydä kootusti läpi oikeussuojakeinot, erityisesti hallintolainkäytön näkökulmasta.

Tolvanen Matti
Itä-Suomen yliopisto